

BỐ CỤC CỦA VĂN BẢN

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

– Nắm được bố cục của văn bản, đặc biệt là cách sắp xếp các nội dung trong phần Thân bài.

– Biết xây dựng bố cục văn bản mạch lạc, phù hợp với đối tượng và nhận thức của người đọc.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LUU Ý

1. HS đã được học bố cục và mạch lạc trong văn bản. Các em đã nắm được văn bản thường phải có ba phần : Mở bài, Thân bài, Kết bài và chức năng, nhiệm vụ của chúng. Bởi vậy, bài học này nhằm ôn tập lại kiến thức đã học, đồng thời đi sâu hơn tìm hiểu cách sắp xếp tổ chức nội dung phần Thân bài – phần chính của văn bản.

2. Việc sắp xếp các ý có ảnh hưởng trực tiếp đến việc tiếp thu của người đọc. Cần sắp xếp sao cho người đọc dễ tiếp thu nhất và việc trình bày tiết kiệm nhất, không bị trùng lặp. Cách sắp xếp tổ chức nội dung phụ thuộc vào đối tượng phản ánh, vào loại hình văn bản, vào thói quen và sở trường của người viết. Tuy vậy, trong thực tế thường thấy một số cách trình bày chính sau đây :

a) Trình bày theo trình tự thời gian

Cách trình bày này rất thông dụng để miêu tả các sự kiện lịch sử, nêu tiểu sử, báo cáo quá trình công tác. Cách trình bày này cũng rất hay gặp trong văn bản tự sự (kể chuyện, tường thuật), văn bản khoa học, chẳng hạn như mô tả một phản ứng hoá học, một thí nghiệm vật lí, chỉ dẫn hay giải thích các quá trình biến đổi vật lí hoặc sinh học, các thao tác vận hành máy móc,... Nói chung, cách trình bày theo trình tự thời gian thật đơn giản : sự kiện hay thao tác nào xảy ra trước sẽ được trình bày trước, sự kiện hay thao tác nào xảy ra sau sẽ được trình bày sau. Kèm theo sự sắp xếp ấy là các từ ngữ chỉ mốc thời gian : *trước tiên, trước hết, sau đó, thế rồi, bước đầu tiên là, cuối cùng,...*

b) Trình bày theo lô-gíc khách quan của đối tượng

Bản thân đối tượng phản ánh có lô-gíc bên trong của nó nên việc tổ chức nội dung cần phải phù hợp với đặc trưng này của đối tượng. Theo cách trình

bày này, các nội dung được phân chia theo từng đặc điểm, từng phương diện hoặc dựa theo quan hệ toàn thể – bộ phận, quan hệ tôn ti, quan hệ nguyên nhân – kết quả,... Khi trình bày theo quan hệ nhân quả, cần đặc biệt lưu ý sử dụng hợp lí các từ ngữ, kết cấu biểu thị quan hệ nhân quả như :

– *Nguyên nhân thứ nhất là, lí do đầu tiên là, trước hết phải kể đến nguyên nhân, bởi vì, có nhiều lí do khiến cho,...*

– *Hệ quả là, hậu quả đầu tiên là, bởi vậy, do đó, vì thế, cho nên,...*

c) *Trình bày theo lô-gíc chủ quan*

Hiện thực khách quan được đưa vào văn bản thông qua nhận thức chủ quan của người viết. Bởi vậy, việc tổ chức nội dung văn bản còn có thể dựa vào lô-gíc chủ quan của người viết.

Theo cách này, người viết có thể liên tưởng so sánh tương đồng hoặc tương phản. Có điều là sự liên tưởng này phải dựa vào một bản chất tự nhiên nào đó nhằm thể hiện được bản chất của đối tượng trình bày. Ngoài ra, trong các văn bản nghị luận, các luận điểm, luận cứ có thể được sắp xếp theo sự đánh giá mức độ quan trọng hay điểm nhìn của người viết dưới sự chế định của định hướng giao tiếp. Cần lưu ý sử dụng các từ ngữ như : *trước hết phải kể đến, đặc điểm quan trọng đầu tiên là, thứ nhất, sau đó, cũng cần phải nói (kể) đến, còn phải kể đến,...*

d) *Trình bày theo quy luật tâm lí, cảm xúc*

Cách trình bày này thích hợp với các văn bản thiên về cảm xúc chủ quan có tính cá nhân, riêng tư.

III – GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Hoạt động 1. HS ôn lại kiến thức về bố cục của văn bản.

GV cho HS đọc nhanh văn bản *Người thầy đạo cao đức trọng* và trả lời các câu hỏi trong SGK để ôn lại kiến thức :

Văn bản thường có ba phần : Mở bài, Thân bài, Kết bài. Mỗi phần đều có chức năng, nhiệm vụ riêng nhưng phải phù hợp với nhau.

Hoạt động 2. Qua việc thực hiện một số bước cụ thể, HS nắm được một số cách bố trí, sắp xếp nội dung phần Thân bài. GV lần lượt hướng dẫn HS thực hiện các bước :

Bước 1. Phân tích cách sắp xếp nội dung phần Thân bài trong *Tôi đi học*.

Gợi ý trả lời :

– Sắp xếp theo sự hồi tưởng những kỉ niệm về buổi tựu trường đầu tiên của tác giả. Các cảm xúc lại được sắp xếp theo trình tự thời gian : những cảm xúc trên đường đến trường, những cảm xúc khi bước vào lớp học.

– Sắp xếp theo sự liên tưởng đối lập những cảm xúc về cùng một đối tượng trước đây và buổi tựu trường đầu tiên.

Bước 2. Phân tích diễn biến tâm trạng của cậu bé Hồng ở đoạn trích Trong lòng mẹ.

Gợi ý trả lời :

– Tình thương mẹ và thái độ căm ghét cực độ những cổ tục đã dày đoạ mẹ mình của cậu bé Hồng khi nghe bà cô cổ tình bịa chuyện nói xấu mẹ.

– Niềm vui sướng cực độ của cậu bé Hồng khi được ở trong lòng mẹ.

Bước 3.

Gợi ý trả lời : Có thể sắp xếp theo trình tự không gian (tả phong cảnh), chính thể – bộ phận (tả người, vật, con vật) hoặc tình cảm, cảm xúc (tả người).

Bước 4. Chỉ ra hai nhóm sự việc về Chu Văn An trong phần Thân bài.

Gợi ý trả lời :

– Các sự việc nói về Chu Văn An là người tài cao.

– Các sự việc nói về Chu Văn An là người đạo đức, được học trò kính trọng.

Bước 5. Khái quát quy tắc sắp xếp tổ chức nội dung phần Thân bài trong văn bản.

Từ kết quả của việc thực hiện năm nhiệm vụ trên, GV cho HS thảo luận :

– Việc sắp xếp nội dung phần Thân bài tùy thuộc vào những yếu tố nào ?

– Các ý trong phần Thân bài thường được sắp xếp theo những trình tự nào ?

Hoạt động 3. Hướng dẫn luyện tập.

Bài 1. Gợi ý trả lời :

a) Trình bày ý theo trình tự không gian : nhìn xa – đến gần – đến tận nơi – đi xa dần.

b) Trình bày ý theo trình tự thời gian : về chiều, lúc hoàng hôn.

c) Hai luận cứ được sắp xếp theo tầm quan trọng của chúng đối với luận điểm cần chứng minh.

Bài 2 và 3. HS tự làm ở nhà.